

LA METTRIE — LEKÁR A FILOZOF

(K 250. výročiu narodenia)

MILAN ZIGO

Do preučených diskusií teológov a špekulatívnych filozofov o duši, jej podstate a ďalších problémoch s ňou spojených, zaznel v roku 1745 nový, prekvapujúco smelý hlas. Pod pojmmi prevzatými zo špekulatívnej metafyziky presvitala tu nová koncepcia psychickej činnosti človeka. Nehol to teda už iba skeptický úškľabok nad prázdnu učenosťou doktorov teológie a filozofie, o aké nebola núdza ani predtým, ani potom. Bol to, ešte raz treba zdôrazniť, pokus o novú koncepciu celého problému. A povedzme rovno: koncepciu materialistickú. Spis *L'histoire naturelle de l'âme*, v ktorom bola načrtnutá, je prvým filozofickým dielom francúzskeho materializmu 18. storočia.

Anonymná knižka, vydávaná za preklad z angličtiny, napovedala na prvý pohľad, že jej autor musí byť zbehlý v medicíne. Veď neváhal, medziiným, dávať lekcie z porovnávacej anatómie samému Descartovi a jeho prívržencom. A skutočne. Autorom knihy, ktorého anonymita neochránila, bol vojenský lekár Julien Jean Offray de La Mettrie.

Hoci spomínaný spis bol prvým filozofickým dielom La Mettrieho, bolo jeho meno už známe predovšetkým v lekárskejších kruhoch vo Francúzsku. Parížska lekárska fakulta už predtým pocítila ostrie jeho vtipu a odplácala sa mu za to nenávisťou. Jean Astruc, kapacita citovaná často v 1. polovici 18. storočia, pokladal za potrebné dokázať medicínsku neschopnosť La Mettrieho dokonca samostatným spisom. Tento a ani jeden z podobných útokov neostal však u La Mettrieho bez odvety, a tak bola táto výmena názorov škandálom na mnoho pokračovaní.

A príčina nezhôd? Kritika zaostalosti praktík i teórie medicíny vo vtedajšom Francúzsku. Zaostalosti, podporovanej autoritou fakulty. Náš autor vyštudoval síce medicínu tiež vo Francúzsku, v Reims (a to údajne iba s priemerným úspechom), ale po niekoľkoročnej praxi v rodnom Saint-Malo odišiel do Leydenu k Boerhaavovi. Až tu sa kladú solídne základy pre La Mettrieho budúcu vedeckú i filozofickú činnosť. Vplyv veľkého učiteľa k takejto činnosti priamo provokoval. Nesmierny, a nie vždy dost zdôrazňovaný význam pre formovanie sa mysliteľa La Mettrieho, priamo pre jeho pozdejšie filozofické práce, má jeho empirický prístup ku skutočnosti, ktorému sa tu naučil. Jeho dôsledné dodržiavanie a uvedomelé stávanie proti špekulatívnym sklonom medicínskych kapacít vo svojej vlasti bolo však zároveň jednou zo základných pohnutí nenávisťi týchto oficiálnych vedcov proti mladému novotárovi.

Preklady Boerhaavových prác, ku ktorým La Mettrie pripojoval aj komentáre

a svoje práce venované jednotlivým medicínskym problémom, boli pokusom o rozšírenie nových metód v medicíne, i priamo výsledkov Boerhaavovej práce. Ale iba takýto, povedali by sme pozitívny, postup v boji so starými manierami nestačil. Bola potrebná i negácia. A tá bola priam živlom nekompromisného a vtipného La Mettrieho, ktorý dokázal silou svojej zdrvujucej ironie odporcov zosmiešniť a priviesť do nepríjemnej situácie. To bol ďalší dôvod pre nenávisť a ohováranie, ktoré sa s menom tohto útočného lekára a filozofa spájali nielen počas života, ale i dlho po jeho smrti.

Takmer celé desaťročie pred vyjdením jeho prvého filozofického spisu je naplnené bojom s predstaviteľmi oficiálnej vedy, „uprednostňujúcimi hlupákov, podvodníkov a zlodějov, ničiacimi nadanie a ducha a hľadiacimi na každého, kto má česť a schopnosti, ako na dvojnásobného nepriateľa.“ V jednom z posledných útokov tohto druhu *La Faculté vengée, comédie en trois actes* (1747, odtiaľ aj predošlý citát) prihovára sa v jednej z osôb hry (Valère) sám k sebe (Chat-Huant) takto: „Pohŕdať najobľúbenejšími lekármi znamená vyhlásiť ozajstné pohrdanie verejnosti, ktorá sa nutne podujme na ich obranu a pomôže sa im pomstiť. Priateľu môj, korumpované mravy sú ctihodnejšie, než by ste si mysleli. Eh, ktorý diabol vás priviedol na myšlienku... byť takto Donom Quijotom umenia, z ktorého vaši kolegovia robia iba špinavé remeslo, obetovať sa... pre dobro vlasti, to jest pre množstvo nevďačníkov a hlupákov?!“

Vyjdenie *Prírodopisu duše* znamenalo pre La Mettrieho rozšírenie radov jeho nepriateľov. K lekárom pribudli teológovia a špekulatívni filozofi s nimi spriaznení. Jednako to však boli lekári, ktorí, ako odpoveď na La Mettrieho pamflet *Politique du médecin de Machiavel* dosiahli 9. júna 1746 odsúdenie tejto knihy, pričom ohrozený autor sa musel uchýliť do Holandska. Krátko potom nachádza napohľad šťastný a príjemný útulok u Fridricha II., tohto „Šalamúna severu“, profíkaného panovníka, hrajúceho sa medzi filozofmi na filozofa a skrývajúceho za osvietenými prejavmi hrubý militarizmus. Predsa však tento berlínsky azyl zaručil La Mettrieu pre zvyšok jeho krátkeho života potrebný pokoj pre prácu a predovšetkým osobnú bezpečnosť.

*

La Mettrieho filozofická tvorba spadá iba do posledných šiestich rokov jeho života (1745—1751). Hlavnú pozornosť venoval problémom psychickej činnosti človeka, ale zaoberal sa aj otázkami morálky. Vo všetkých svojich prácach vystupuje ako uvedomelý materialista. V úvode k berlínskemu vydaniu svojich spisov smelo vyhlasuje: „... písať ako filozof, to znamená učiť materializmu! No dobre, akéže nešťastie? Ak je materializmus opodstatnený, ak je zrejším výsledkom všetkých pozorovaní a skúseností najvýznačnejších filozofov a lekárov, ak sa niekto pridružuje tejto sústavy po pozornom sledovaní prírody a ide s ňou krok za krokom celou oblasťou ríše tvorstva, a ak tým, takrečeno, prehĺbil človeka v každom jeho veku a všetkých jeho stavoch, čo potom?“ (*Výbor z diela II*, 1959).

Vedomie svojej pravdy, vyplývajúce už aj z uvedených citátov, je základom jeho neohrozenosti, ktorá nemôže byť predmetom nášho obdivu. Ale nie je to vedomie apriórne, naopak, je získané dlhoročnou skúsenosťou vo vedeckej práci, pozorovaním a sebahopozorovaním až do krajných medzí. La Mettrieho materializmus je výsledkom jeho vedeckej skúsenosti, je uzáverom z vedy. V riešení otázky duše urobili, podľa neho, oveľa viac lekári, ktorí neboli filozofmi, ako filozofi, ktorí neboli lekármi. Ale La Mettrie je lekár i filozof.

Iste prekvapuje, keď po vyššie uvedenom prihlásení sa La Mettrieho k materializmu, čítame tento názor M. Solovina (úvod k vydaniu *L'Homme machine*, Paris 1921): „Historici filozofie sa dopúšťajú hrubej chyby, keď dávajú materializmu La Mettrieho objektívny zmysel. Taká interpretácia by bola správna, len keby bol La Mettrie výslovne vyhlásil, že iba hmota sama musí byť chápaná ako skutočná realita, že ona sama je prvotne daná a že psychické stavy sú z nej odvodené. Nikde v jeho diele sa takéto vyhlásenie výslovne formulované nenachádza.“ (!) Naopak, pokračuje Solovine, La Mettrie hovorí o nepoznateľnosti podstaty duše atď. Posledné tvrdenie je nesporné a dokladov preň je v diele La Mettrieho dost. Otázkou agnosticizmu u francúzskych materialistov sa tu zaoberať nebudeme. Ide nám tu len o problém: Bol La Mettrie filozof-materialista, alebo len empirik-lekár, ktorý síce vybočil občas za hranice vedy, ale neformuloval výslovne filozofické tézy, uspokojac sa agnostickými proklamáciami?

Faktom je, že La Mettrie sa dostáva k filozofii prostredníctvom vedy, prostredníctvom medicíny. Odcitujme z Fridrichovej Eloge de M. de La Mettrie známy príbeh o La Mettrieho horúčke pri Freiburgu: „Počas obliehania Freiburgu dostal pán de La Mettrie horúčku; choroba je pre filozofa školou fyziky. Podarilo sa mu spozorovať, že schopnosť myslieť je iba dôsledkom organizácie stroja a že porucha pružín vplyva významne na tú časť nás samotných, ktorú metafyzici nazývajú dušou. Naplnený touto myšlienkou vniesol počas svojho uzdravovania smelo faklu skúsenosti do temnôt metafyziky; pokúsil sa vysvetliť za pomoci anatómie jemné tkanivo rozumu a našiel iba mechanizmus tam, kde ostatní predpokladali nejakú podstatu nadradenú hmote.“

Boli to teda vedecké pozorovania, ktoré La Mettrieho privedli k jeho záverom o podstate psychickej činnosti človeka. Ale konštatovať iba výsledok svojich pozorovaní nestačilo. Označiac hmotu na základe empirie za mysliacu musel riešiť aj principiálny filozofický problém, či hmota, považovaná za pasívnu druhoradú substanciu, môže vôbec myslieť. Musel ho riešiť predovšetkým preto, lebo jeho názory protirečili uznávaným filozofickým náhľadom (akceptovaným aj vedou) na dušu. La Mettrie si skutočne stavia aj otázku o hmote všeobecne, dokazuje, že karteziánske i Lockovo chápanie hmoty je jednostranné, že hmota je aktívna substancija, pretože hmota a pohyb sú navzájom späté a že hmote je vlastná, t. j. nie zvonku pridaná, citlivosť atď. Tieto myšlienky tvoria vstup do jeho filozofického diela, stoja na začiatku *Prírodopisu duše*. Ale prestupujú i ostatné jeho práce, včítane vrcholného diela *L'Homme machine* (1747). A že filozofických partii je v týchto dielach menej než dokladov z medicíny? Na tom práve vidno, ako sa La Mettrie snaží byť nie už špekulatívnym metafyzikom, ako sa usiluje rešpektovať vedu, jej výsledky i spôsob jej prístupu k svetu. Na tom však zároveň vidno aj jeho nainé presvedčenie, že navšeobecnejšie filozofické tézy sú vo svojej všeobecnosti dokázateľné bezprostrednou empiriou.

V súvislosti s povedaným je veľmi zaujímavé všimnúť si La Mettrieho chápanie hmoty. La Mettrie je podchvífou v rozpakoch pri pojme hmoty: je natoľko filozofom, aby videl nutnosť substancijného chápania hmoty, no zároveň je natoľko prírodovedcom, že vidí nutnosť skúmania hmoty v jej konkrétnych formách. Zdanlivý rozpor medzi filozofickým a prírodovedeckým chápaním hmoty, rozpor umocnený dobou, v ktorej autor žil (špekulatívna filozofia na jednej a príliš empirická prírodoveda na druhej strane), nepodarilo sa mu preklenúť. Významným faktorom je však už to, že s týmto problémom zápasí. Ukazuje napríklad, že metafyzici si sami zahatali cestu k pochopeniu duše, pretože „o hmote uvažovali ako o abstrakte

a videli v nej iba vlastnosti trpné a mechanické; na telo sa podľa toho pozerali ako na niečo takrečeno priodiate tými všetkými, citlivosť prepozičiacajúcimi formami a mysleli, že iba tieto vlastnosti foriem môžu hmotu urobiť prístupnú vnemom.“ (Výbor z díla, II.) Medzi vlastnosťami, ktoré pri analýze hmoty „vzatej osobe, nezávisle od všetkých foriem konštituuujúcich telesá“ zistili „všetci filozofi“, uvádza La Mettrie, ako prvú „schopnosť brať na seba rozličné formy, ktoré vznikajú vo vnútri hmoty samotnej, a ktorými hmota môže nadobudnúť hybnosť a schopnosť cítiť“, a až potom uvádza rozľahlosť. Jedným z výsledkov konfliktu tradičného substanciálneho chápania hmoty a živeľnej tendencie prírodovedca k analýze jej konkrétnych foriem, sú aj vyššie spomínané agnostické názory na podstatu hmoty osebe. O hmote zbavenej všetkých vlastností nemohol preda La Mettrie skutočne nič povedať. Treba ešte raz upozorniť na to, že skúmanie konkrétnych prejavov hmoty (v spojitosti s psychicou činnosťou) pokladá za dostatočné k tomu, aby na rovne všeobecnosti vyhlásil napríklad v diele *Človek-stroj*: „Uzavríme teda smelo. Človek je stroj a v celom Vesmíre je len jedna substancia, rozmanito modifikovaná.“

*

V krátkom spomienkovom článku nepokladáme za potrebné vykladať hlavné princípy La Mettrieho učenia o psychickej činnosti. Chceme len upozorniť na niektoré, podľa našej mienky dôležité, myšlienky, ktoré sa objavili aj v ďalšom vývine materializmu.

Jednou z nich je myšlienka o univerzálnej citlivosti hmoty. La Mettrie nerozvádza túto myšlienku do tých dôsledkov ako Diderot, či La Mettrie krajan Maupertuis, na ktorého Diderot bezprostredne kriticky nadviazal. (Pozri Diderotovu prácu *L'interprétation de la nature*, kritika tiež dr. Baumanna z Erlangenu — pseudonym Maupertuisa). Jednako uvedením citlivosti hmoty ako tretieho jej podstatného atribútu (vedľa rozľahlosti a hybnosti), jej využitím ako jedného zo základných teoretických predpokladov pri materialistickom vysvetľovaní psychična, La Mettrie na túto starú myšlienku vlastne upozornil v súvislosti so súdobým materializmom. Ona mu dovolila prekonať vulgárny mechanicizmus Descarta (pri vysvetľovaní psychickej činnosti zvierat) a dať téze zviera-stroj a tiež človek-stroj iný, mechanistický síce, ale oveľa hlbší zmysel; pravda, nie táto téza samotná, ale jej spojenie s empiriou medicíny. Treba podotknúť, že v otázke, či citlivosť je univerzálna vlastnosť hmoty alebo nie, zaujal La Mettrie váhavé stanovisko (a to aj napriek tomu, že ju označil za atribút hmoty), ktoré mu zabránilo vysloviť diderotovské domnienky o prechode medzi neživou a živou hmotou, ale zároveň ho uchránilo pred niektorými prehnými dôsledkami bezvýhradného uznávania všeobecnej citlivosti hmoty. (Postoj k tomuto problému v jeho jednotlivých dielach sa odlišuje.)

Pre ďalší vývin materializmu bolo dôležité aj jeho chápanie zmyslovej duše, jej pomer k duši rozumovej a skúmanie závislosti psychickej činnosti od stavu organizmu, prípadne ďalších materiálnych podmienkach. (Pozri k týmto otázkam úvodnú štúdiu doc. S r o v n a l a k Výboru z díla La Mettrieho.) Chceme upozorniť v tejto súvislosti iba na jednu formuláciu La Mettrieho, a to vo venovaní jeho spisu *Človek-stroj* Hallerovi: „Či nie je duch prvým zo zmyslov, akýmsi zhromaždištom všetkých zmyslových dojmov? Či sa v ňom nezbiehajú tak, ako sa množstvo lúčov zbíha v centre, ktoré ich vysielajú?“ V týchto rečníckych otázkach je zhrnuté jeho chápanie duševnej činnosti človeka (i zvierat), mechanistický charakter tohto chápa-

nia (nadcenenie zmyslovej duše), zároveň však významné slovo súdobého materializmu. Tu je v čistej podobe vyslovená myšlienka o mozgu ako „sensorium commune“, ak sa môžeme vyjadriť týmto scholastickým termínom, ktorú Diderot vo svojom diele v rôznych obmenách viackrát formuloval.

Napriek mechanistickému charakteru týchto a viacerých ďalších základných názorov La Mettrieho znamenajú ony veľký krok vo vývine materializmu. Samy tieto názory sú vlastne jednostrannými pravdami, ktorých jednostrannosť je ďalším vývinom materializmu (podmienеныm i vývinom príslušných vied) prekonávaná. Pritom však na druhej strane, ony samy boli predpokladom tohto vývinu. Pravda, to platí iba o základných myšlienkach. Mnohé dôsledky, vyvedené na ich základe, sa stali dávno neudržateľnými, poväčšine pre ich krajne mechanistický charakter.

*

La Mettrieho koncepcia ľudského psychična, a dokonca i jeho skúsenosti z medicíny, sa plne uplatnili v jeho náhľadoch na morálku. Ak nepriatelia obviňovali filozofa z hrubého materializmu, tu najpádnejšie argumenty hľadali v dôsledkoch tohto učenia pre morálku, v etických názoroch samotného autora a najčastejšie, s riadnou dávkou nenávisťi a ohovárania, v osobnej morálke filozofa. Práve tu nepriateľstvo voči La Mettriemu nepoznalo hraníc.

Senzualistická gnozeológia, uplatnená pri skúmaní psychickej činnosti človeka, tvorí základ jeho náhľadov v etike, ktoré vyložil hlavne v spise *Anti-Sénèque ou Discours sur le Bonheur* (1748). Pokiaľ ide o všeobecné princípy etiky, dochádza u La Mettrieho k určitej komplikácii oddelením politiky a morálky od filozofie, ako reprezentantky „zdravého rozumu“, čo do určitej miery oslabuje účinnosť jeho etických náhľadov. Veď práve táto idea „zdravého rozumu“ bola základom, z ktorého pokrokoví predrevoluční myslitelia vyvodzovali požiadavku prirodzenej morálky, požiadavku proticirkevnú a protifeudálnu. La Mettrie sa k tejto požiadavke preda len prepracúva (tak ako aj k niektorým iným, v etických náhľadoch ďalších francúzskych materialistov obsaženým, myšlienkam: sebaláska, význam výchovy a pod.), ale jeho cesta vedie cez zložité úvahy, nezriedkavo úmyselne dvojznačné.

Na etike La Mettrieho vidno, že protifeudálny boj vzťahujúcej sa buržoázie nenadobudol ešte svoju skutočnú silu, ale aj to, že problémy spoločnosti boli mimo hlavnej pozornosti nášho filozofa. Veľká pozornosť sa však v La Mettrieho diele sústreďuje na morálku individua, na otázku ako žiť. Základnou tézou, z ktorej tu La Mettrie vychádza, je požiadavka „byť šťastným“. Hlásí sa k Epikurovi a buduje svoju osobnú morálku v duchu jeho etiky. To samo už stačí, aby bol svätuškármí označený za zhýralca a jeho práce, dotýkajúce sa týchto otázok, proste za hrozné. Aj keď sa zdá, akoby toto upretie pozornosti na ľudského jednotlivca dávalo jeho názorom na morálku nerevolučný charakter, práve tu sú jeho názory najpribojnejšie a najúčinnnejšie. Veď La Mettrie postavil tento epikureizmus uvedomele proti náboženskej morálke, napriek pokriku a zlobe pobožnostkárov.

La Mettrie neuznáva náboženstvo za základ morálky. Počestní ľudia, podľa neho, dobre cítia, „že k tomu, aby boli počestní, im náboženstvo nie je nič platné.“ (Výbor z díla II.) Hovorí to síce v spojitosti s pohanmi, ale z kontextu jasne vysvitá, že ide o každé náboženstvo. Oficiálna morálka je, podľa neho, vecou konvencie. Vyhlasuje, že filozof ju bude rešpektovať, ale nebráni mu to, aby si sám vypracoval vlastnú morálku. *L'art de jouir* (1751), posledné dielo, ktoré vyšlo pred jeho smrťou, je výrečným dokumentom jeho chápania hedonizmu.

Táto knižka, plná radosti zo života, nadšenia pre ľudské šťastie, písaná vy-
cibreným štýlom (v mladosti mal La Mettrie literárne sklony), nám dáva nahliad-
nuť, nakoľko opodstatnené boli obvinenia La Mettrieho z rozkošníctva. Ukazuje
zároveň, že v týchto jeho etických názoroch ide skôr o protest človeka bez pred-
sudkov proti pokrytctvu oficiálnej morálky, než o filozoficky hlboko fundovaný
systém. Jeho morálka nie je morálkou odriekania sa, ale ani morálkou bezduchej
zmyslovosti. Na viacerých miestach vystupuje proti vulgárnemu rozkošníctvu, pre
ktoré je, podľa neho, skutočný pôžitok neprístupný. Čo môžu povedať nepriatelia
hedonizmu proti takémuto jeho chápaniu: „Všetko je pôžitkom pre srdce rozkoš-
níka; na poliach Prírody kvitnú všade ruže, karafiáty a fialky. Je citlivý na
všetko, každá krása ho nadchýňa, každá neživá vec k nemu hovorí, upúta ho, každá
živá bytosť ho dojíma; všetky časti Stvorenia ho naplňujú slasťou.“ A o pár riadkov
vyššie: „Rozkošník miluje život, pretože má zdravé telo, ducha slobodného a bez
predsudkov. Milovník Prírody zbožňuje jej krásy, pretože pozná ich cenu.“ Napriek
takto jasne formulovanému chápaniu rozkoše, pôžitku, slasti, v tomto predsmrtnom
dielku La Mettrieho, boli niektorí moralisti ochotní vidieť v jeho tragickej smrti
aj trest za napísanie tohto, podľa nich nemravného, spisu.

Tak ako v skúmaní ľudského psychična i v oblasti morálky snažil sa La
Mettrie vychádzať zo skutočností, z rozboru potrieb, záujmov a sklonov reálneho
človeka, a nie z apriorných téz, vedúcich v etike k pokrytctvu, hlavne v podobe
náboženskej morálky. Tak ako tam i tu však nepochopil problém v celej jeho
zložitosti. Jeho zdravý ľudský prístup k týmto otázkam si však zaslúži ocenenie.
„Filozof“, píše La Mettrie, je človek, a preto nie je vyňatý zo žiadnej z vášní;
sú však uvedené do poriadku a opísané, aby som tak povedal, kružidlom múdrosti.
Preto ho môžu dobre priviesť i k rozkoši (ach, prečo by sa bránil týmto iskrám
šťastia, tým početným a milým zážitkom, pre ktoré, povedali by sme, boli zmysly
zrejme vytvorené?), ale nestrhnú ho ani do zločinu, ani do roztopašnosti.“ (Výbor
z diela II.)

*

Nenávisť, ktorú k La Mettriciu prechovávali lekári, teológovia a filozofi späť
s feudalizmom a cirkvou, bola celkom pochopiteľná. O jeho spore s prvými sme
už hovorili. Poukázali sme už tiež na jeho útoky proti náboženskej morálke. Pravda,
La Mettrie sa neobmedzil len na ne. Veď jeho učenie o duši, spojené s učením
o hmote ako jedinej substancii, muselo vyvolať nevôľu učených tmárov. La Mettrie-
ho ateizmus bol pre nich o to hroznejší, že filozof neváhal medzi náboženstvom
a ateizmom, nenechával si žiadne deistické zadné dvierka, ale bol bojovým ateistom,
s dostatočnou dávkou opovrhnutia k tým, „ktorých viera je námezdná“ (t. j. kňaz-
om) a s dostatočne britkým perom, aby svoju mienku dokázal aj pôsobivo vy-
jadriť. „Je nutné, aby filozof písal s ušľachtilou odvahou, alebo aby sa pripravil,
že sa bude plaziť ako tí, ktorí nie sú filozofmi.“ La Mettrie pri tejto alternatíve
ani chvifu nezaváhal.

Pravda, komplikovanejšia je často nadhadzovaná otázka, prečo La Mettrieho
tak ostro odsudzovali aj filozofi-materialisti, alebo iní, názorove mu blízki myslitel-
telia. Úplne, podľa našej mienky, na túto otázku nebude možno odpovedať. Isteže
mladý deista Diderot, s ktorým La Mettrie trochu polemizoval, nemohol byť nad-
šený týmto „hrozným“ ateistom. Ale prečo trvalo nepriateľstvo i potom, keď Di-
derot sám prešiel k ateizmu? Má azda pravdu La Harpe, ktorý vo svojich dejinách
filozofie 18. storočia vyslovuje nasledujúcu domnienku: „Diderot, ktorého po-

hrdanie La Mettriem nebolo menšie (než Voltairovo, M. Z.), ale oveľa serióznejšie, rozhorčuje sa proti nemu, pretože vraj kompromitoval filozofiu“? A La Harpe potmehúdsky dodáva: „Keďže nemohol kompromitovať inú (filozofiu) než Diderotovu a ateistov jeho druhu, nie v tom treba hľadať veľké zlo.“ (Cours..., 1816.) Ťažko dnes hľadať skutočné motívy.

Na La Mettriego oveľa intenzívnejšie doliehalo tu skryté, tam otvorené nepriateľstvo ľudí, s ktorými žil vo svojom berlínskom exile a z nich hlavne nepriateľstvo Voltaira a Maupertuisa.

Voltairova korešpondencia nám poskytuje materiál o berlínskych rokoch La Mettriego i o jeho tragickej smrti. Zároveň odhaľuje aj jeho vzťah k La Mettriemu. Okrem niekoľkých miest, kde cítiť pochopenie pre La Mettriego, Voltairove listy sú plné nevraživosti voči nemu, pochopiteľnej, keď zoberieme do úvahy rozdielnosť ich filozofických názorov, ako i žiarlivosť Voltaira na La Mettriego postavenie u Fridricha II. Voltaira opisuje La Mettriego ako nezodpovedného lahtikára, a to i v jeho vedeckej práci, dokonca aj pokiaľ ide o jeho lekárske „remeslo“, pričom podľa iných bol La Mettrie dobrým lekárom. Tak napríklad 6. XI. 1750 píše Voltaire Mme Denisovej: „Boh ma chráň vziať si ho za svojho lekára; dal by mi celkom nevinne sublimát kyseliny miesto rebarbory a potom by sa pustil do smiechu.“

Maupertuis, ako sme už spomenuli tiež rodák zo Saint-Malo, snažil sa pomôcť La Mettriemu v čase jeho najväčšieho prenasledovania. Napriek tomu títo dvaja ľudia, i povahovo úplne protikladní, mali k sebe vždy veľmi ďaleko. La Mettriemu sa nepáčilo Maupertuisovo teleologizovanie v prírodovede, ktorým znchodnocoval mnohé, inak významné výsledky svojej vedeckej práce. Maupertuisovi boli zasa cudzie, podľa jeho chápania, hrubé mechanistické názory nášho filozofa na dušu a je oprávnená domnienka, že jeho teleológia bola odpoveďou na mechanistické zjednodušovania vtedajšieho materializmu.

Kto vie, aký bol podiel samotného La Mettriego ako osoby na vyvolaní týchto nepriateľských nálad proti nemu. Nech je to akokoľvek, zásadovosť a nebojácnosť, s ktorou za takýchto podmienok presadzoval svoje názory, je obdivuhodná. Zadosťučinenia sa mu nedostalo ani po smrti. Už spomínaný La Harpe odhvil La Mettriego touto tirádou: „Neohrabaný materializmus La Mettriego, výbuch bláznivej a brutálnej zvrátenosti priniesol autorovi iba všeobecné opovrhnutie v jeho vlasti a miesto dvorného blázna u jedného cudzieho panovníka, ktorý sa usiloval mať k službám sluhov každého druhu.“ Musel prísť až kantovec F. A. Lange, aby upozornil na také základné fakty, ako je priorita La Mettriego v materialistických tendenciách vysvetľovania psychickej činnosti vo Francúzsku v 18. storočí (francúzski materialisti a čiastočne i Condillac) a podobne. (Pozri F. A. Lange, *Geschichte des Materialismus I.*)

Nepochopenie, s ktorým sa La Mettrie stretol u mysliteľov francúzskeho osvietenstva, nič nemení na fakte, že bol jednou z popredných postáv francúzskej osvietenskej filozofie 18. storočia. A čo viac: bol prvým mysliteľom najpriebornejšej a najdôslednejšej vetvy tejto filozofie, vetvy materialistickej. La Mettrie však, ako sme už na to poukázali v súvislosti s jeho etikou, nemal ešte taký záujem o vyslovene spoločenskú a politickú problematiku ako Diderot, Holbach a najmä Helvétius. La Mettrie bojoval proti prežitému feudalizmu tam a natoľko, kde a nakoľko to vyžadovala a umožňovala jeho doba a odlúčenosť od vlasti. Patril k tým, ktorí pripravovali pôdu blízkej už buržoáznej revolúcii, ale zároveň bolo v ňom ešte niečo zo starých humanistov. Jeho nekompromisný materializmus, jednoznačne ate-

istické názory na ňom vybudované, boj proti teológom a scholastikom vo filozofii i vede, snaha o novú morálku bez pokrytectva atď., to všetko boli významné zložky ideologickej prípravy mladej pokrokovej buržoázie na konečné vyporiadanie sa s feudalizmom.

*

V často tu citovanej Úvodnej rozprave La Mettrie napísal: „Nech je to akoľvek, prijímam osud svojich diel s rovnakým pokojom ako svoj vlastný. Ale aspoň by som rád potvrdil, že som sa díval na väčšinu súčasníkov ako na chodiace predsudky, že som nechytráčil, aby som získal ich súhlas; rovnako som sa nebál ich hany alebo odmietavej kritiky a koniec-koncov spokojný a dokonale poctený tou hárstkou čitateľov, o ktorej hovorí Horác a ktorej dáva skutočný duch prednosť pred celým ostatným svetom, obetoval som všetko tej skvelej vidine, ktorá ma zviedla. A naozaj, ak je v mojich spisoch niečo pekné, nové a smelé, trochu ohňa, nejaká iskra nadania, ďakujem za to všetko filozofickej odvahe, pretože tá mi ukázala najvyššiu a najsmelšiu métu.“

Takto sa stavia k svojmu životnému dielu jeden zo zakladateľov novovekého materializmu, materializmu spojeného s vedou, filozofie bez predsudkov, a preto filozofie odvážnej. Práve pre tieto vlastnosti je jeho filozofické dielo pre nás i dnes poučným a podnetným.